

ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКІ УНІЙНІ ДОМОВЛЕНОСТІ 1499–1501 рр. У ЗОБРАЖЕННІ Ф.ПАПЕ

Одним із чільних дослідників історії Королівства Польського та Великого князівства Литовського в XV–XVI ст. був уродженець Львівщини та працівник провідних наукових установ Львова та Кракова Фридерик Папе. Його перу зокрема належали біографії польських та литовських монархів Яна Ольбрахта та Олександра Ягеллона, в часи правління яких, у 1499–1501 рр., було підписано ряд польсько-литовських унійних договорів. Таким чином Ф. Папе зробив свій вагомий внесок у вивчення унійної проблематики.

В оцінках унійного договору 1499 р. Ф. Папе вважав, що «пункт про взаємну участь обох сторін в справі спадкоємства трону є тим, що виходить поза межі союзів» [3, 121]. Такі погляди науковця розходились із позицією більшості своїх колег, які бачили ці домовленості лише своєрідним союзом Королівства Польського та Великого князівства Литовського. Він змалював складний процес переговорів між польською та литовською сторонами й звертав увагу на факт відмови поляків від проекту випрацюваного у Вільні. І лише після поразки Яна Ольбрахта у поході на Молдову та важке становище Олександра Ягеллончика у війні проти Москви змусили їх більш серйозно взятись за справу нового об'єднання держав. Так у новому унійному договорі уже йшлося про необхідність погодження із радою панів та шляхтою Великого князівства Литовського, що на випадок смерті монарха не буде здійснено вибору польського короля, і навпаки – у таких же формулюваннях зазначалося про участь поляків у виборі великого князя. При цьому уже не обумовлювалась необхідність вибору монарха саме із династії Ягеллонів, який би правив у сусідній союзній державі. Таким чином обидва краї об'єднувались в обхід династичного принципу. Тут Ф. Папе, слідуючи за тезою сформульованою своїм колегою Л. Колянковським, наголошував, що цим актом «Ягеллони програли свій найважливіший постулат: намагання створити із Польщі та Литви уніфіковану спадкову монархію» [3, 122]. При цьому історик із сумом зауважив, що реалії майбутнього все ж вказували на потребу міцної спадкової влади, що як така могла дозволити Польщі уникнути багатьох внутрішніх конфліктів та інтриг зовнішніх ворогів. Іншою важливою проблемою, яку у наріжний камінь унійної політики ставили можновладці обох держав, була, як вказував дослідник, потреба організації спільної відсічі зовнішньополітичних небезпек. Такими виступали експансивні дії московського князя Івана III та потреба оборони від татарських набігів.

У баченні Ф. Папе вибір Олександра Ягеллончика на польський престол був в очах польських еліт обумовлений потребами забезпечення унії між Великим князівством Литовським та Королівством Польським. Саме це, як вказував історик, було аргументом краківських можновладців, щоб відмовити у елекції іншим кандидатам на трон. Також польська сторона відчувала потребу допомоги литовцям у важкій війні проти Москви й «не могла наразити себе на звинувачення погорди литовцями,

що могло тих підштовхнути до відчайдушних дій, а навіть до пошуку допомоги серед ворогів» [4, 48]. Таким чином елекційний сейм, вибравши Олександра на нового короля, приступив до нарад по укладенню нового унійного договору.

Ф. Папе наголошував, що наріжним елементом, який був новацією в подібних польсько-литовських домовленостях, став пункт про спільний вибір єдиного монарха для обох держав, скасовуючи таким чином існування окремого правителя Литви. Попри це науковець вказував, що Корона «не багато цим актом здобула», адже в документі не йшлося про парламентську унію, зібрання спільних сеймів, а лише про скликання польсько-литовських зібрань при якихось конкретних важливих справах [4, 48]. Подібно і самі Ягеллони послаблювали своє становище через втрату суверенного права розпоряджатися землями Великого князівства й тепер їх присутність на престолі польсько-литовської держави все-ціло залежала від вибору можновладців, а саме польських панів, що мали більшість на таких елекційних сеймах. Окремими елементами нового унійного акту були обітниця взаємної військової допомоги та навіть проекти запровадження єдиної монети.

У загальній оцінці Пйотрковсько-Мельницької унії Ф. Папе вказував, що навіть для багатьох її сучасників вона сприймалася як «безпрецедентно безсоромний» акт, що не лише був важкий для монарха, але й ображав його гідність. Такими його елементами були положення про фактичне панування магнатів у сеймових судах, обмеження накладені на короля у вільному розпорядженні державними посадами. Однак найбільш дражливим був пункт, згідно якого аристократи могли «відмовити королеві у послуху, у випадку, якщо б він відмовив комусь із достойних осіб у справедливості або щось проти станів речі посполитої [аристократії. – Ю.М.] вчинив» [4, 50]. Вчений вважав, що ця ідея була дописана у текст документу канцлером Кше-славом Курозвенцьким, що почерпнув її із угорської «Золотої булли» Андраша II. Також і на сам вступ Олександра Ягеллончика на польський престол накладалися умови його присяги на цьому унійному договорі й зобов'язання монарха втілити Велике князівство Литовське до складу Корони.

Таким чином слід відзначити вагомий внесок Ф. Папе у дослідження унійних домовленостей 1499-1501 рр. Вчений вважав, що вони були важливим етапом розвитку об'єднання й виступав проти тези інших вчених, які оцінювали їх лише як союзні договори двох цілком окремих політичних організмів. Важливі спостереження історик зробив щодо ролі цих подій у долі династії Ягеллонів. Згідно його оцінок договори цих років значно послабили владу монарха в польсько-литовській державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chodynicki K. Przegląd badań nad dziejami Litwy w ostatnim dziesięcioleciu (1920–1930). *Кwartalnik Historyczny* 49 (1930) S. 273–300.
2. Frost R. *Oksfordzka historia Unii Polsko-Litewskiej. Powstanie i rozwój 1385–1569*. Poznań: Rebia, 2018. 846 s.
3. Pappé F. Jan Olbracht. Kraków Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1936. 256 s.
4. Pappé F. Aleksander Jagiellończyk. Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1949. 120 s.